

Folk Architecture as a Source of Inspiration: (Re)Interpretation of Folk Architektúra Characteristics in Slovak Family House Concepts from 2009–2019

Ľudová architektúra ano inšpiračný zdroj:
(Re)interpretácie znakov ľudovej architektúry
v konceptoch rodinných domov (na Slovensku)
v rokoch 2009–2019

Peter Kasman, Jana Pohaničová

Tutor: prof. Ing. arch. Jana Pohaničová, PhD.; Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok, Fakulta architektúry v Bratislave

E-mail address: petokasman@gmail.com

ABSTRACT: Employing the context of tradition and links to locality may be the best way for Slovak architecture to move away from the globalized trend of European architecture. Present notions such as sustainability, ecology and rationality can be identified in folk architecture works. Traditional principles, as well as local and cultural identity are being vindicated by leading authorities of Slovak architecture.

Are we able to determine the rate of efficiency of this phenomenon in modern Slovak architecture and take up the historical value and legacy for future generations?

KEYWORDS: folk architecture; inspiration; transformation; principles of folk civil engineering; national identity

ABSTRAKT: Kontext tradície a väzby na lokalitu môže byť pre slovenskú architektúru najlepšia cesta, ako sa odtrhnúť z globalizovaného prúdu Európy. V súčasnosti často skloňované pojmy ako udržateľnosť, ekológia či racionalita identifikujeme aj v dielach ľudovej architektúry. Tradičné princípy, lokálnosť a kultúrnu identitu si začínajú osvojovať súčasné špičky slovenskej architektúry. Vieme určiť mieru využiteľnosti tohto fenoménu v modernej architektúre na Slovensku a nadviazať tak na historickú hodnotu a odkaz pre budúce generácie?

KLÚČOVÉ SLOVÁ: ľudová architektúra; inšpirácia; transformácia; princípy ľudového staviteľstva; národná identita

Úvod

Obmedzené zdroje vytvárali v minulosti udržateľnú, ekologickú, stavebnú kultúru práve tak, ako v súčasnosti odborníci pristupujú k udržateľnej modernej architektúre. Ak pomocou metódy LCA (life cycle assessment)¹ analyzujeme napríklad oravskú drevenicu, či už z pohľadu produkcie CO₂ alebo energetickej náročnosti, zistíme, že častokrát dnešné „nulové“ alebo ekologické stavby majú na životné prostredie oveľa horší dopad. Neprekvapuje teda fakt, že ľudová architektúra v nás rezonuje ako potenciálny zdroj inšpirácie, fenomén, ktorým sa v súčasnosti zaoberajú architekti i odborná verejnosť.

Prenesené znaky z tradičnej ľudovej architektúry do architektúry aktuálnej doby skúma projekt metódou textovej analýzy (odborné recenzie a zasadania porôt architektonických cien) a metódou porovnávania (záznamov z interview). Týmto spôsobom sa analyzujú (grafy *Tab. 1*, *Tab. 2*) možnosti integrácie tradičných princípov do konkrétneho diela z pohľadu autora a odbornej verejnosti.

Predmet projektu

Kritéria výberu

Predmetom projektu sú laureáti (2009 – 2019) významných ocenení alebo nominácií na cenu za architektúru. Ich výroky a textové analýzy projekt skúmal a porovnával s ocenenými zástupcami neskorkej moderny (Milučký) a organickkej architektúry (Pásztor).

Počiatkom transformácie znakov a princípov z ľudového staviteľstva sú architekti začiatku 20. storočia, Dušan Samuel Jurkovič a Michal Milan Harminc. Oni prví vytvorili základ pre vývoj národnej identity v architektúre na Slovensku.

O necelé tri desaťročia tvoria zástupcovia galandovského prúdu, Ferdinand Milučký, Vladimír Kompánek a ďalší, modernú architektúru inšpirovanú slovenskou ľudovou tradíciou (cena Dušana Jurkoviča: Bratislavské krematórium – 1967 – F. Milučký; Kolliba Expo a Slovenská reštaurácia v Montreale – 1967 – S. Talaš, F. Milučký, V. Vilhan; múzeum Tatranského národného parku v Lomnici – 1971 – P. Merjavý; spoločenský dom pre Československé veľvyslanectvo v Moskve – 1972 – F. Milučký, J. Chovanec).

K neskorej moderne 80. rokov vzniká protiklad v podobe organickej architektúry, ktorej slovenským zástupcom je Peter Pásztor (cena Dušana Jurkoviča – 1997 – Rekonštrukcia hotela Bankov).

Obr. 1. Jurkovičov most v zámockej záhrade v Novém Městě nad Metují (foto: Peter Kasman)

Obr. 2. Rodinný dom architekta Milučkého (foto: Peter Kasman)

Diela predmetu výskumu

Malá nenápadná stavba, ateliér s príležitostným bývaním, vznikol konverziou obec-

nej pece na tehly v Čachticiach (nominácia na cenu ARCH 2010, Wienerberger Brick Award v roku 2012 – hlavná cena v kategórii Conversion). Pavol Paňák vytvára minimalistický, svetlý a otvorený interiér so zachovaním pôvodnej tehlovej konštrukcie i stavebných detailov pôvodného staviteľského umenia. Priznanie konštrukcie ako formy, tvaroslovia interiéru a vôbec stavby ako takej² spája toto dielo s hlavným skúmaným princípom, ktorým je pôvodná substancia materiálu – autenticnosť. Zachovaním miesta dielo spája prítomné s minulým, energiu, ktorá je bodom mimoriadnej intenzity³.

Obr. 3. Ateliér Čachtice (foto: Pavol Paňák)

Pražský ateliér A.LT zastúpený Petrom Lackom navrhol rodinnú usadlosť v Oravskej Jasenici (Cena Dušana Jurkoviča 2013). Objekty sú archetypálneho charakteru so sedlovou strechou a štítovými stenami, ktoré v horizontálnom smere vytvárajú v úrovni prízemja ochodze po vzore niekdajších gánkov. Zámer architektov priblížiť sa so súčasným lokálnym programom a nastaveným vyšším štandardom do nekonkurenčnej polohy k tradičnému ľudovému staviteľstvu bol pozitívne hodnotený i odbornou porotou⁴. Priame napojenie na región Oravy je zhmotnené najmä osadením

do krajiny, použitými materiálmi a tvarovou charakteristikou jednotlivých objektov. Architekti vytvárajú exteriérové mikropriestory⁵, tri objekty tvoria uzavretý dvor. Ďalšími sú prekryté priestory v pozdĺžnom smere i na štítových stenách – na nich zachovávajú celistvosť štítu vertikálnym rebrovaním.

Obr. 4. Rodinná usadlosť v Oravskej Jasenici (foto: Tomáš Rasl)

JRKVC je známy svojou úprimnou výpoveďou o tvare, materialite i funkcii. Architekt Peter Jurkovič vytvoril v Čuňove rodinný dom inšpirovaný ľudovým staviteľstvom (laureát CE.ZA.AR – 2014). „Siahla po historickom vzore – tradičnom type vidieckeho domu s gánkom – a pokúša sa ho modifikovať a prispôsobiť súčasným podmienkam. Hľadá väzby s históriou, ktoré moderná architektúra vedome prerušila. No na rozdiel od postmoderny, ktorá pri svojom tápaní dosiahla len historizmus, sa snaží pochopiť podstatu a reinterpretovať ju“⁶.

Gánok Petra Jurkoviča sa stáva predpolím, vonkajším interiérom a pobytovým miestom rovnako, s akým zámerom bol pred storočiami vytvorený v ľudovej architektúre, pritom je použitý v inej, prirodzenejšej forme, ako predpolie, ochodza usadlosti v Oravskej Jasenici. Jurkovičov gánok je otvorený, voľný, no gánok ateliéru A.LT je polouzavretým priestorom, ktorý je od krajiny oddelený rebrovaním v dôsledku homogénnosti tvaru.

Jaromír Krobot navrhol v Lučatíne malý trojpriestorový dom (nominácia CE.ZA.AR – 2016). V intenciiach pôvodnej zástavby navrhuje koncept, ktorý je orientovaný štítom k ceste s pozdĺžnym charakterom. Dom je postavený z drevených tehál STEKO z masívneho smreku, má masívnu podlahu zo železobetónu, sedlovú strechu a výrazný exteriérový prvok, ktorý slúži na oddych i na skladovacie účely z interiéru i exteriéru. Tento prvok, ako sám architekt pripomína, mu pomohol prehľadne usporiadať dispozíciu a zároveň využiť gánok nielen v exteriéri⁷. Trojpriestor, podobne ako v dome IST Petra Jurkoviča, vytvára spolu s masívnym konštrukčným drevom hap-

tický detail, ktorý presadzuje živá architektúra Petra Pásztora, či platformy IDENTI-TY SK – BCDLab Veroniky Kotradyovej⁸.

Obr. 5. Rodinný dom IST v Čuňove (foto: Peter Jurkovič)

Obr. 6. Rodinný dom v Lučatíne (foto: Martin Karšňák)

Realizované transformované znaky a princípy z ľudovej architektúry	Splnené kritéria pre vytvorenia diela inšpirovaného z princípov ľudovej architektúry	Moderna 70 - tych rokov a organická architektúra 90 - tych rokov		Ocenení/nominovaní architekti za rodinný dom poslednej dekády 21. storočia			
		Ferdinand Milučký	Peter Pásztor	Pavol Paňák	Peter Lacko	Peter Jurkovič	Jaromír Krobot
Pôvodná substancia materiálu - autenticnosť materiálov.	83%						
Drevostavba - transformácia dreveného konštrukčného princípu a ekologický prístup.	83%						
Sedlová strecha.	67%						
Lokálnosť materiálov. Lokálnosť realizátorov diela.	67%						
Homogénny povrch štítu - homogenita objektu, celistvosť.	67%						
Trojpriestorový, malý dom. Jednoduchý priestorový koncept.	67%						
Prechodový priestor medzi interiérom a exteriérom. Gánok.	67%						
Použitie farby v interiéri, výrazná farebnosť stavebných prvkov, povrchov, stavebného interiéru.	67%						
Presah strechy, ochrana stavby pred poveternosťou.	67%						
Vytvorenie exteriérových mikropriestorov - pôvodné dvory gazdovských domov chránené pred prevládajúcimi vetrami.	50%						
Bodové, štvorcové okná.	50%						

Tab. 1. Realizované transformované znaky a princípy z ľudovej architektúry

Dôvody inšpirácie ľudovou architektúrou	Splnené kritéria pre vytvorenia diela inšpirovaného z princípov ľudovej architektúry	moderna 70 - tých rokov a organická architektúra 90 - tých rokov		ocenení/nominovaní architekti za rodinný dom poslednej dekády 21. storočia			
		Ferdinad Milučký	Peter Pásztor	Pavol Paňák	Peter Lacko	Peter Jurkovič	Jaromír Krobot
Akumulovaná vedomosť o podnebí, kultúre, morfológii. Genius Loci.	100%						
Ľudová architektúra je vo svojej prapodstate "pekná". Estetická hodnota.	100%						
Ľudia sa cítia "dobře" v objektoch ľudovej architektúry.	83%						
Architekt má vzťah s regionálnou architektúrou. Poznanie ľudovej architektúry.	83%						
Klient má vzťah s regionálnou architektúrou. Poznanie ľudovej architektúry.	67%						
Späťosť s regiónom, spojitost s identitou Slovenska.	67%						
Udržateľnosť, jednoduchosť, skromnosť a efektívnosť	67%						
Malý koncept domu = úsporná dispozícia návrhu, mierka prispôbená človeku a funkcii objektu.	50%						
Potreba autorského odlišenia od globálneho prúdu na Slovensku.	50%						

Tab. 2. Dôvody inšpirácie ľudovou architektúrou

Záver

Projekt daným postupom metód potvrdil existenciu princípov, znakov ľudovej architektúry použitých v dielach vybraných architektov súčasnosti.

Hlavné princípy a znaky sú zrejme z diagramu (Tab. 1): pôvodná substancia materiálu – 83%, sedlová strecha – 67%, transformácia dreveného konštrukčného princípu – 67%, lokálnosť materiálov a lokálnosť realizátorov diela – 67%, homogenita objektu, celistvosť – 67%, trojpriestorový, malý dom a jednoduchý priestorový koncept – 67%, prechodový priestor medzi interiérom a exteriérom – gánok – 67%, použitie farby v interiéri a výrazná farebnosť stavebných prvkov, povrchov – 67%, presah strechy – 67%.

Sekundárnym výsledkom výskumu bolo poznanie dôvodu inšpirácie u skúmaných architektov (Tab. 2): akumulovaná vedomosť o podnebí, kultúre, morfológii – 100%, ľudová architektúra je vo svojej prapodstate pekná, estetická hodnota – 100%, ľudia sa cítia dobre v objektoch ľudovej architektúry – 83%, architekt má vzťah s regionálnou architektúrou – 83%, klient má vzťah s regionálnou architektúrou – 67%, späťosť s regiónom, spojitost s identitou Slovenska – 67%, udržateľnosť, jednoduchosť, skromnosť a efektívnosť – 67%.

Ďalším pozoruhodným výsledkom výskumu je fakt, že architektom, ako aj porote pri udeľovaní architektonických cien chýba v súčasnej slovenskej architektúre krása, estetická rovina (100% odpovedí).

Článok má u odbornej verejnosti podporiť záujem o skúmanie princípov stavania, tvorby ľudovej architektúry, osvojenie si prácou pomenovaných transformácií jej prvkov a znakov, ďalej určiť možnosti individuálneho kreatívneho spôsobu implementácie

znakov a princípov ľudovej architektúry do diel súčasných architektov na Slovensku. U laickej verejnosti je potrebné uvedomenie si vážnosti zásahu do identity regiónov Slovenska v súčasnej dobe.

Poznámky a reference

- 1 ŠTEVO, Stanislav, 2012. Budovy a trvalo udržateľné bývanie. Eurostav. Bratislava: Vydavateľstvo Eurostav, spol. s r. o., č. 05/2012, s. 37. ISBN 1335-1249.
- 2 Interview s Pavlom Paňákom. Bratislava. 1. 8. 2019.
- 3 Manuel de Solà-Morales, Ignasi, 2009. Ateliér Čachtice. Miesto Tvorenia. ARCH. Bratislava: Vydavateľstvo Eurostav, spol. s r. o., č. 10/2009. s. 32. ISSN 1335-3268.
- 4 Zloženie poroty: P. C. Abonyi, I. Matušík, A. Klimko, M. Krupauer, P. Dunajovec, E. Kálmán, J. Ewý. In: Fórum Architektúry. Bratislava: SAS, Štefan Moravčík, č. 6/2013. s. 4. ISBN 1366-0264.
- 5 Interview s Petrom Lackom. Praha. 18. 5. 2019.
- 6 JANČOK, Martin, 2014. Rodinný dom. Bratislava – Čunovo. jrkvc. Reinterpretácia typu. Bratislava: Vydavateľstvo Eurostav, spol. s r. o., č. 4/2014. s. 45. ISSN 1335-3268.
- 7 Interview s Jaromírom Krobotom. Bratislava. 22. 7. 2019.
- 8 IDENTITY SK – spoločná platforma dizajnu, architektúry a spoločenských vied vo forme regionálnych koncepcií pre produkty a služby, pochádzajúcich z interdisciplinárnej literatúry, terénneho výskumu a rozprávania.